

"TXILLARDEGI" JAUNAREN ERANTZUNA.-

Iñaki Bastarrika'ko jaunari.

Euskaltzale bizkor ori:

"YAKIN"en bostgarren alea jaso baño leenago banekien zure eskutitzaren berri. Eta, noski, gogoz beterik ninduzun. Egia esan, eta zerorrek ikus dezakezunez, etzenidan alperrik idatzi...

Alaber nik ere, erantzun au alperrik egiten ari naizenik ez dut uste; eta "Yakin" errebistak bere ateak neretzako zabalik dituela agindu didan ezkerro, ez dut era eder au galdu nai, eta nere gogo guziaz erantzutera noakizu. Adiskide antzean artuko aal didazu!

Arreta aundia merezi du zure eskutitzak. Gaizkiegi dabil gure izkuntza maitea zure itzai jaramonik ez egiteko. Ez orixe. Zerorrek merezi duzu alde batetik, eta euskerak berak ere ez gutxiago. Nere liburuaz iztegin didazu leenbizi, eta gañerako nere lanez gero. Nik ere olaxe egingo dizut arrapostua; eta luze xamarra ba naiz ere, barka. Zure eskeintzak bultzatu nau.

"Leturia"ren Egunkari ezkutua"z.

Nere liburu au etzaizu deus ere gustatu. Ezta arritzekoa: bi muturretan bide-gaude pentsaeraz. Eta au, berez, ezta kaltegarri. Naiago dut zure kontra gogorra, egitia baldin bada, xurikeria faltsoak baino. Egiaz eman bide-didazu zuk zure iritzia, batere losentxarik gabe; eta onelako mai-xecak oso egoki izaten dira. Iritzi guziak nere aldeko balira, susmo txarrak egingo nituzke, xuritzalleen artean nengokealakoan; eta denak berriz kontrakoak balira, zalantzarik gabe arrazoi zutela pentsatu bearko nuke. Onela, ordea, eta iritzi-

mota guzietakoak izanda, pozik nago; eta nere liburua alperrikako izan ez dela pentsa dezaket. Nere "Leturia"ren aurka itzegin dutenen artean aurrena ez bazera ere, anitz esker, Bastarrika, kontrako apur ori besteeneri erantsiaz, ingura nintzakean lausengu jenerale eta belaska artatik askatu nauzulako.

Baña, zer nai duzu? Zure aburu gogorak irakurrita gero, argitu egin naiko nituzke puntu batzuk.

Arrazoi duzu, segur aski, gauza batzuetan. Nere liburua leenengoa dudan ezkerro eskaxa dala esatean, konparazio batera: ni neu ere ortantxe nengoke agian. "Udalen" zatia, batez ere, egoskai-tza zaizu. Baliteke. Nere fruitua gordiña dela sinisteko gertu naukazu.

Guziarekin ere, liburuaren egillea naitzen ezkerro, ezin dezaket ontzat eman zuk esan duzun guzia. Zure ustez "esistenzialista joerako nobelari asko irakurritako baten saiokak iruditu zaizkidak ire bururapenak".

Esistentzialisten zerbait irakurria dudala ez dizut ukatuko. Lotsagarria al da bada? Bana onek ez du ezer adierazten. Gaur Sartre, Unamuno edo Heidegger beñere ezagutu ez dituzten gazteak ere, gertuago daude alaz ere berengandik edozeñengandik baino. Mendearen guraso dira esistentzialistak, bai; baña seme ere ez gutxiago.

Picasso'k, Prokoffief'ek eta Unamuno'k munduan aurkitu duten gauza berbera azaldu dute, nork bere erara; artearen modura artistak, filoso-fiaren modura filosofoak. Baña, nola edo ala, gauza berari lotu dira denak; eta alde batetik eragille izan badira, eragiñak izan dira bestetik.

Orregatik "Leturia" ez da, izan ere, nere asmakari bat, zearo beñepein. Egiazko den neurrian kopia bat da: nik nere inguruan ikusi uste dudane-ren irudia ain zuzen. Nere liburua eta ni, biok kuadroa eta bere pintatzalteez gera. Eta au ez ba gera, alperrik sailtu naiz.

Ortaz, eta ziñez esan dezaket au, nik ez diot iñori zorrik. "Eragilleen" kutsu ori, ezta besteen kutsua, ezta kopiarik, besteakiko topo eta egokiera utsa baizik. Gaurko geran guziok bazter eta paisaje berberak ikusten ditugu-ta.

Erdipurdi edo zearo gaizki atera zaidala saioa? Besterik da au. Eta egia baldin bada ere, ezta arritzekoa. Baña sinistuta egon: kopiatu bear izan banu, EZ NUKEAN LUMA ARTUKO. Kopiatzalle geiegi izan ditugu euskal literaturan, gaur ni ere alakoai jarrai natzaien.

Gero, zure eskutitzera itzuliaz, eta Dostoiewsky'rekin alderatu ezkerero oso kaskar geldituko nintzakeala zuk esan ondoren (eta nork uka?) au diozu: "Ba-zegok gure errian bertan ikutu-gabeko naiko eleberrigai ederrik asko. Nork bilduko eta eleberrituko zizkiguk?". Ona emen zure eskutitzean aurkitu uste dudan beste uts bat. "Onetzaz besterik ez oraingoz", diozu.

Ez dut dena kopiatu nai. Zure ustez "Euskalerriko gaiak" ukitu bear dira bakarrik. Izan ere, Euskalerriko bizieran edo kondairan badira, noski, idazki mamitsu asko. Baña zer da "gure erriaren barne-arazoetan" aipatu duzun ori? Zure ustez, oker ez banago, espaitzera zu leenengo ximplekeri oietan, euskeraz idazteko "emengo" zerbaitez egin bear da. Zertara joko "kanpora"?

Baña, zer da "emen"? Zer da Euskalerrria zure ustez? Badakit. Diferente dena: izkuntza dena, lamiñen ipuiak, basojauna, baserria, korrika-apostuak, aitonen semeen istorioak, eta abar. Auetxek osatzen dute, zure ustez, beste anitzen ustez bezela, euskaldun-tasuna; eta eskualdun literatura egiten asi geran ezkerero, oietzaz mintzatu bear dugu idazleok, eta ez beste ezertaz ere. Auetzaz kanpo... utikan!

Zurekin nentorke alde batetik: Euskalerriko ATAL BAT baitira, zalantzari gabe, gure erresuma-nortasuna osatzen duten ezaugarri oiek, gure naziotasuna mamitzen duten bereizgarriak ain zuzen.

Baña, onatx korapilloa: gauza oiek Euskalerrria erritzat BEREIZTEN ba dute ere, ez gaituzte gu euskaldunok presunatzat OSATZEN. Zuk opa duzu literatura ori ez litzake euskaldun presunena izar go, Euskalerriko tipismoarena baizik. Etzera bakarra iritzi ontan. Baña zuri kasorik egingo bagenizu, etxetiar literatura egingo genuke, etxe koentzako literatura utsa, ots, literatura motza. Edo, obeto esan, sasi-literatura.

Euskaldunok, nere Leturia bezela, gizon gera guziz, baiña euskaldun erara. Gaurko gastediaren katramiliez mintzatzan da nere Leturia, baiñan euskera

Presuna unibersala da Leturia; bere mintzaira, guziarekin ere, gure izkuntza. Mamia eta azala ez ditugu naasi bear.

Auxe da, joera bezela beintzat, bear dana. Euskalduna izateko bizieratik kanpo jokatu bear badugu, orainxte jo dezakegu euskalduntasuna ildakotzat. Eta berdin deritzat euskal literaturaz.

Idazleoneginkizuna gure etxeko istorio-mordoa moldatu eta ugaritzea besteri ez bada, zokora dezagun euskera, eta erauz bizieratik. Eta orduntxe izango litzake onen azkena. Zu, Bastarrika, euskeraren eriotzaren bidetik ari zera.

Egiazko bizian sartu bear dugu euskal literatura. Gure bizimoduari dagokionez, bai; baña presunari ditxezkon auziak azaldu bear ditugu ere. Gu ez gera, zorionez, Auñemendian dantzan ari den erria. Ezta gutxiagorik ere.

Auxe pentsatu nuen nik nere "Leturia" sortzean. Bestalde, nere liburu au euskeraz izkiriari ez banu ere, erderaz egingo nukean; eta berdin diot irakurtzen ari zeran gutun onetzaz. Esan BEARRAK eragiten bai nau. Askoren ustez, euskeraz izkiriaterakoan, izkuntza landutzeko idatzi bear omen da. Alderantziz diot nik: zerbait esateko idatzi bear dela. Eta zerbait esan BEAR duten idazleak ez dute beti bere etxeaz itzegiten. Arimaren kezka ezta berez ez toki-garri ez esi-garri. Ondo zion orain dela 400 urte gure Detxepare k, oraindik gor askok entzun ez badiote ere:

"Heuskara, jalgi hadi kanpora".

GAÑERAKO NERE IDAZ-LANEZ.-

Zeatz segi dituzu nere urratsak, eta au pozgarri zait. Baño. berriz ere, ez nator zurekin inola.

Ikusten danez, nere artikuluetako mamiaz kanpora, nazkagarri zaizkizu oso euskeraren arloari buruzko nere iritziak oro. Ondikotz! Auzi auek "anpatu" bear ez ditudala diozu, "filolojian" sartu bear ez dudala (noiz sartu ote naiz?) eta bar. Gaiñera ni, "idazletxo tentel bat" naizen ezkeroko "gizon erdi-landu bat" naizen ezkeroko, obe nukean etxean sartu. Bapo!

Auzi ontan ez dut nik neronek itzegin

bearko. Ikusiko duzun bezela zerorren izkribuak salatuko zaituzte, eta ondoreak atereaz joango naiz ni.

Arras kaltegarri deritzazu euskerari buruzko nere joerari; eta bikaiña berriz, zureari. Zure ustez, konparazio batera, zoragarriak dira 1900 ezkerozko "garako" idazleak, eta berai zarrakizkiete dudarik gabe.

Eta onelakoak entzuteko nazkaturik nazkaturik nagoen ezkerero, enaiz gaur ontatik pasako.

Zu - eta zu bezelako guziak- euskera il nai duzute, zuen laguntzarik gabe ere arriskuan ez ba lego bezela; eta asmo gaiztoz eta apropos ari zeratela pentsa liteke, euskera akabatzekotan, noski!.. Ez jakin utsak bakarrik eutsi ditzake zuen txorakeriak.

Zuk ez dakizu oraindik, gezurra badirudi ere, izkuntza bat ez dela geometria. Gañera, egia esan, ez dakizu geometria egiten. Zure "dirakurt" ori (98 gn. orrialdean) ezta EZER, ezpaita beññere BIZI IZAN euskeran. Gañera, teoriaz, "darakurt" izan bearko luke. "Derama" berriz darama da; eta "deragio", geometria egiten asi ezkerero, daragio.

Zure "damaigu"(59), "dagerki"(60), "dagerkigu"(57), eta beste asko ere, geometria dira, bañan ez euskera.

Orrenbestetan aiptzen duzun Orixe 'k egoki erabilli du beti ikakoa. Zuk berriz zearo gaizki. Zuk ez duzu Orixe maixutzat, zeure burua baizik. Alde batetik, zure "zesaidakekan", "zekuskat", "Zekikat", "baditekek", "zerizkiokat"(99), "zidakekan"(99, aurrekoa bezela gaizki, "zidakana" baita), "zitzaidakekan"(100, zitzaidakan, noski), eta olako asko ere, eztira beññere erabilli orrela euskeraz, eta geometria txarra dira. Beraz, ez dira EZER, zure tema bat besterik. Zer irudituko litzaizuke erderazko auek: "ofrezo", "tene", eta "veniría"?

Gañera, eta au da larriena agian, ika itzegiten denean ez dira orratio forma guziak ika jartzen. "Egiña zegokala zirudik", "aztertu bear dizkagula", "nork eleberrituko zizkiguk", "onako au zilagokanean", eta abar, aldrebestuak daude arras. Tokirik banu, zergatik dauden gaizki azalduko nitzuke. Bañan arrazoirik ez dudala uste ba duzu, galdegiozu Orixe 'ri, Villasante 'ri, edo euskera dakien beste edozeini; eta berak azalduko dizute nik baño obeto, zertan eta zergatik zauden pikuan.

Zure "dit" ori ez da literaturako forma. Zure "zaizuke" dakizuke da, noski; eta "guzi oek", oiek guziak. Ez bide-dakizu oraindik izten atzetik dijoazem "a" guziak, ez dirala nai-ta-naiez artikulatu. Zure "ausardi", "premi", "famili", "egi", "neskatil", eta abar, ausardia, premia, familia, egia, neskatilla eta abar dira. Alderantziz, zure "arrunta xamarra", arrunt xamarra da. "Oitura eza", "sentidu-eza", "etortasun-eza onek"(100), eta abar, ez dira zure asmazio bat besterik. "Sentidurik ez", eta abar, paso.

"Filosofo-elergille"(100), "erri-errian", eta abar, ez dira ezer. Modaz dago gaur "garako" idazle askotan, berboai, bear ez denean, "tu" kentzea. Ba al dakizu zergatik? Batzutan kendu BEAR delako. Berboaren egintza oraindik betekizun edo egin gabe dagoenetan (erderaz subjuntivo, potencial, eta imperativo moduetan), kendu egiten da euskeraz "tu" ori, edo azkeneko "i" a. Bañan au ez dakizute-nok nolanai kentzen dituzute, euskeraren giarra ondatur: "asma ta antola zuela"(97), "ezkuta nai"(55), "gerta ziran"(53), eta beste asko ta asko. Alderantziz orain ere, kendu ditekanean ez duzu kentzen: "barkatu zak"(100), "suntsitu ez dezake"(98), eta abar.

"Erail"(58) diozu, illerazi bearrean; edo "eran" arkaikoaren orde. "Sartre berak" diozu (57), Sratrek berak esan bearrean. "Suezia" ko Akademi berak" diozu ere (52). Ez dakizu oraindik "ak" eta "ek" sufijoak bereizten: "guziek bide berdintsutik zijoaztek"(102).- Ez dituzu "diteke" eta "dateke" bereizten. Axular'ek ez dakizula uste al duzu apika?.- Beste askotan, "k" uzten duzu, erderaz jator pentsatzen duzulako, eta itzez itz diozu: "zalla dirudi...zindo itsastea", itsasteak esan bearrean; eta "suzididua dirudi egokiena"(60), berriz ere utsa egiñaz.- "Indeterminado" deritzan ori dagoenik ere ote dakizun ez dakit: "zerbaiteri"(57) diozu, zerbaiti esan bearrean; eta "beste aunitzei" ere, aunitzi bearrean.- Sufijoak erabat gaizki erabiltzen dituzu: "pentsalari"(55), "abeslari"(60). Noiztanik erabiltzen da "lari" berboakin? (ikus zazu faborez Azkue'eren "Morfología", 78 gn. or.) - "Emakumezko ille bat" zer den ez dakit. Eta "gazte asmotsu" esatean Txirrita'k entzun ba lizu, gazte gaisto eta biurri bat naizela ni pentsako zuen... Eta orrela jarraituko nuke.

Baña naikoa delakoan moztuko dut. Orra "garako"en arnaria! Itzetik ortzera ondatzen ari zera euskeraren giarra. Zuk, Bastarrika, euskera-
ren eriotza nai duzu oarkabea, eta bere galeraren bidean barrena zoaz.

Zein da zarrari eta euskeraren biziari kasorik egin nai ez diena? Ni aal naiz, ala zuek "garako" idazleok? Noiz ikusi dira emen olako gauzak 1900 baño leenago? Noiz arbuizaten dituzuten oietan? Beren utsak ez dira ezer zuek ezagututa gero... Eta, orrela, "garako" askok idatzitako euskera, ta zeurea noski, atzerako pausu dirala ZALANTZAN ere jartzea, ezjakin utsaren siñua iruditzen zait. Eta zerok zerate atzeratze onen aintzindariak. Gañera auldura ori normala da. Gure buruaz osoro jabetu ez balitz astakeria, argi eta garbi ikusiko genukean dagoeneko. Atzera baitijoa euskera aozkoa begi-bistan; eta erdaldunok bultzatu bitituzute apriorismoak, garbikeriak, mordollokeriak, eta ola nazkagarrikeriak oro.

Ni beintzat, Bastarrika ori, esnai nago oraindik; eta OSO GUTXI dakidala dakit. Eta edozein basarritarrekin itzegiten dudan guzietan, asko ikasten dut; eta Axular, Mendiburu, edo Joanes Etxeberri irakurtzean berdin. Zuk, berriz, eta zu bezelako andigurakoak, eskemak eskuan eta erdal-etorria buru-muñean, ez bide daukazute ezer ikasterik; eta onetxek ondatzen zaituzte. Eta orrela erditzen dituzute gero gelegi ezagutzen ditugun zuen mamutzar otz eta iguingarri oiek.

Gaur gaurkoz beraz, bi joera dira: euskera egiazkoarena bat, eta "garako" idazle batzuen asmazio egoskaltzetakoa bestea. Eta bi gauza gerta ditezke: edo euskera il auek, edo alderantziz. Zuk, ortaz, euskera egiazkoaren garaipena opa ba duzu, zeure mordollo orren akabera eskatu bearrean zera. Nik nerekiok auxe eskatzen dut, jakiña...

Euskera iltzen ez ba da denborak berak ilko ditu "garako" idazle geienok. Ez zuk aipatzen dituzun guziak, noski. Orixe ren etorria eta jakinduria, esate baterako, artuko nituzke nik. Ez uste izan, gañera, Orixe eta zu bide beretik ari zera-tenik. Ezta pentsatu ere. Jakiñaren gañean aldrebestu du Orixe k; zuk, ordea, ez dakizulako.

Nun aurreratu du zuen mordollokeria orrek? Erdaldunen artean. Nun ez, ordea? Euskaldunen artean. Bilbotarrai traga-arasi dizalekezutena,

bermearraiz ezin. Zergatik? Ez aal duzute beñere pentsatuko? Bada garaia, alajainkoa! Euskera bi-ziago ba lego, ez lirake gauza auek gertatuko. Iltzear delako gerta ditezke.

Axular "egungo gaietan barna" ikusi naiko zenukeala diozu. Baita nik ere!! Eta bide egoki ori esateko, "lau aizetara barreiatzeko" esaten didazu. Bai, jauna; Lartzabal'ena esate baterako. Donibane Garazi'n egondu naiz surtemein, eta "Hiru ziren" bere komedia ikusi. Eta gauza bat esango di-zut: gaurko idazleen artean (Euskalerriko alde ontakoez ari naiz), ARTUKO ZENUKEALA olako bat. Jakiña: bere jatorrasuna izateko, jatorriz ez dau-kagunguziok beintzat, ikasi egin bear dugu. Eta auxe da, dirudienez, zuk gogoko ez duzuna. Askoz ere errexago baitzaizu komentuko gelan sartu, eta asmazio erotan astea. Noski!

Bañan euskera, zoritxarrez, gure asabak galtzera utzi zutelako, sakabanaturik dago an eta emen, edonun zarpil, eta edozeinen aotan urri.

Eta zuzpertzeko, piztutzeko, indartzeko, puskak jasota osatzeko, IKASI egin bear da, eten gabe ikasi, geure odol beroa biurtu arte; eta EZ ASMATU. Auxe da bide bakarra, eta nik beintzat artua dudana: euskera biziaren iturri guzietan e-dan.

Iru gauza bear dira euskera salbatzeko: ikasi, ikasi eta ikasi. Eta beste iru baztertu be-ar: asmatu, asmatu eta asmatu (izkuntza biaren e-ta jatorraren arabera ez ba da).

Bapatean gure burua euskaldun jator bi-urtzeko, euskeraren jabe-kunde orren jauzia edo ziz-tada Bergson'ek dioen bezela "ziplo" sentitzeko, IKASI egin bear da, erruz pasa bear da denbora eus-ker a bizi ori atzitu naiean, emendik eta andik ikasi bear da; eta, itz bitan esateko, gogor artu bear da; eta zintzo, umil, esaneko eta beñere gelditu gabe izkuntzaren mamia osatuz joan bear da. Eta KANPOTIK BARRURA, ez alderantziz.

Edan egin bear da euskera goxoa Euskal-Erritik. Eta ez ahantz au: Axular, Mendiburu, Lar-tzabal, Xenpelar, eta gaurko baserritarrak lerro berean daude: euskera biziaren lerroan ain zuzen. Zuek, berriz, sasi-euskerarenean. Zerok baztertu zerate bidetik; ez gu. Zuen euskera ezpaita zuen barrunbean nekez egositako ondakiña besterik. Eta

nik beintzat, emendik aurrera bigunkeria eta sasi-diplomazia guziaz utzirik naspil iguingarri orri EZ DIOT EUSKERA DEITUKO.

Zuek lurjotzen ba dezute, euskera sal batu dela esan dezakegu; zuek garaituko ba zenute, berriz, egingo luke euskerarenak...

Tamala da, gañerantzean, nabari dauden egia garden auek bein eta berriz esan bear izatea. Bañan azkenean bide zuzenetik abia gaitezen esperantza aundia badut. Eta onengatik idatzi ditzut.

Gogor artu zaitut, badakit. Eta pena ematen dit euskaltzaleon artean onela ibilli beharrak. Bañan onelaxe egingo ez banu, eta egin dudan bezin zakar gañera, neure buruari egingo nioke saldukeria. Eta euskerari azkenik.

"Yakin"en nere au ikusi arte, agur. Eta zentza gaitezen, arren, Bastarrika ori.

"TXILLARDEGI"

Donostian, 1958 Otsailak 26